

"O'ZBEKISTONDA SAYLOV TIZIMINING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DEMOKRATIK TAMOYILLARINING TAKOMILLASHUVI"

Rasulova Saidaxon Rustamjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 102-guruh talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20080176>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan davrdan boshlab hozirgi kungacha bo'lgan saylov tizimining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va demokratik tamoyillarga asoslangan islohotlar tarixiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Saylov qonunchiligidagi o'zgarishlar, saylov komissiyalari faoliyatining huquqiy asoslari, siyosiy partiyalar rolining ortishi hamda xalqaro demokratik standartlarga moslashish jarayonlari keng yoritiladi.

Kalit so'zlar: saylov tizimi, demokratiya, Konstitutsiya, saylov komissiyasi, siyosiy partiyalar, referendum, huquqiy islohotlar, siyosiy pluralizm.

FORMATION, DEVELOPMENT TRENDS AND IMPROVEMENT OF DEMOCRATIC PRINCIPLES OF THE ELECTORAL SYSTEM IN UZBEKISTAN"

Annotation

This article analyzes the formation of the electoral system, stages of development and reforms based on democratic principles from the period of independence of the Republic of Uzbekistan to the present day from a historical point of view. The processes of changes in electoral law, the legal basis for the activities of electoral commissions, the increase in the role of political parties and adaptation to international democratic standards are widely covered.

Keywords: electoral system, democracy, Constitution, electoral commission, political parties, referendum, legal reform, political pluralism.

Kirish

Saylov tizimi har qanday demokratik davlatning siyosiy tizimida markaziy o'rin tutadi. Chunki saylov bu xalq irodasining bevosita ifodasi, hokimiyatni shakllantirishning konstitutsiyaviy yo'lidir. Mustaqillikka erishgan O'zbekiston o'zining siyosiy hayotida saylov tizimini bosqichma-bosqich takomillastirish orqali demokratik boshqaruvning poydevorini yaratdi. 1991-yildan hozirgi kungacha mamlakatda o'tkazilgan saylovlar demokratik qadriyatlarni mustahkamlash, xalq ishonchini oshirish va fuqarolarning siyosiy faolligini kuchaytirish jarayonida muhim o'rin tutdi.

Dastlabki bosqich: Mustaqillik va saylov tizimining shakllanishi (1991-1995). O'zbekiston 1991-yil 31-avgustda mustaqilligini e'lon qilgach, yangi davlat boshqaruvi tizimi bilan bir qatorda saylov tizimi ham tubdan yangilandi. 1991-yil 29-dekabrda o'tkazilgan birinchi umumxalq saylovida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylandi. Bu saylov mustaqil davlat tarixidagi ilk siyosiy tajriba bo'lib, xalq irodasining erkin ifodasiga asoslandi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi saylov tizimining huquqiy asosini yaratdi. Konstitutsiyada hokimiyatning xalq tomonidan saylov yo'li bilan shakllanishi, fuqarolarning teng, bevosita va yashirin ovoz berish asosida ishtiroki kafolatlandi. 1994-1995yillarda o'tkazilgan Oliy Majlisning birinchi chaqiriq saylovlari mamlakatda parlament

tizimining shakllanishiga yo'l ochdi. Saylovlarda bir nechta siyosiy partiyalar va fuqarolik birlashmalari ishtirok etdi.

Saylov tizimining institutsional mustahkamlanish davri (1995–2004). Ushbu davrda O'zbekiston saylov tizimini xalqaro demokratik standartlarga moslashtirish va mustaqil saylov organlarini shakllantirish yo'lida muhim qadamlar qo'ydi.

Markaziy saylov komissiyasining shakllanishi. 1998-yilda O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi (MSK) to'g'risidagi qonun qabul qilindi. Bu hujjat MSKning mustaqil konstitutsiyaviy organ sifatidagi maqomini mustahkamladi. Komissiya saylov jarayonini tashkil etish, qonuniylikni ta'minlash, siyosiy partiyalar o'rtasida teng sharoit yaratish bilan shug'ullanadi.

Saylov qonunchiligi asoslarining yaratilishi. 1994-yildan 2004-yilgacha bo'lgan davrda “O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi deputatlarini saylash to'g'risida”, “Mahalliy Kengash deputatlarini saylash to'g'risida”, “Prezident saylovi to'g'risida”gi qonunlar qabul qilindi. Ushbu hujjatlar saylov tizimini bosqichma-bosqich institutsional asosda mustahkamlab bordi.

Siyosiy partiyalar rolining ortishi. 2003-yilda O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi tashkil etilishi bilan mamlakatda siyosiy raqobatning yangi bosqichi boshlandi. Siyosiy partiyalar saylovlarda ishtirok etish orqali davlat boshqaruvining asosiy sub'yektlariga aylandi.

Demokratik modernizatsiya bosqichi (2004–2016). Mazkur davrda saylov tizimini takomillashtirish siyosiy modernizatsiya siyosatining ajralmas qismi bo'ldi.

Ikki palatali parlament tizimi. 2005-yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatali parlament sifatida faoliyat boshladi. Qonunchilik palatasi deputatlari bevosita saylov yo'li bilan, Senat a'zolari esa hududiy kengashlar tomonidan saylanadigan tizim joriy etildi. Bu o'zgarish siyosiy vakillik tizimini yanada demokratlashtirdi.

Saylov kodeksiga o'tish sari. 2008–2014-yillarda saylov qonunchiligi bir necha marotaba takomillashtirildi. Ovoz berish jarayonining ochiqligi, kuzatuvchilarning huquqlari, siyosiy partiyalar uchun teng sharoit kafolatlari mustahkamlandi.

Ayollar va yoshlarning saylovdagi faolligi. Ushbu davrda saylovlarda ayollar, yoshlar va nodavlat tashkilotlar vakillarining ishtiroki ortdi. Bu esa saylov tizimining ijtimoiy bazasini kengaytirdi.

Yangi bosqich: ochiqlik, shaffoflik va raqamli boshqaruv davri (2016–2025). 2016-yildan boshlab Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida saylov tizimi chuqur demokratik islohotlar yo'lga kirdi. “Yangi O'zbekiston — yangi saylovlar” shiori bilan saylov jarayonlarini erkin, adolatli va shaffof o'tkazish siyosiy ustuvor yo'nalish sifatida belgilandi.

Saylov kodeksining qabul qilinishi (2019-yil). 2019-yil 25-iyunda O'zbekiston Respublikasi Saylov kodeksi qabul qilindi. U ilgari mavjud bo'lgan barcha saylov to'g'risidagi qonunlarni birlashtirdi. Kodeks saylov jarayonining huquqiy birligini ta'minladi, xalqaro me'yorlarga mos tizimni yaratdi. Kodeksda quyidagi yangiliklar aks etdi:

- saylovchilar ro'yxatini shakllantirishning yagona elektron tizimi joriy qilindi;
- partiyalar o'rtasida tenglik va moliyaviy shaffoflik mexanizmlari kuchaytirildi; -nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus saylov uchastkalari tashkil etildi; -OAV va mustaqil kuzatuvchilarning huquqlari kengaytirildi.

2019, 2021 va 2023-yilgi saylovlar tajribasi. 2019-yil dekabrda o‘tkazilgan Oliy Majlis saylovlari “Yangi O‘zbekiston — yangi saylovlar” shiori ostida o‘tkazildi. Saylov jarayonida xalqaro kuzatuvchilar (YEXHT, SHHT, MDH) ishtirok etdi va jarayonning ochiqligini yuqori baholadi. 2021-yil Prezident saylovida ilk bor barcha siyosiy partiyalar o‘z nomzodlarini ilgari surdi. 2023-yilgi Konstitutsiyaviy referendum esa saylov tizimi tarixida yangi bosqich bo‘ldi — unda aholining 84 foizi ishtirok etdi, bu fuqarolik faolligining oshganidan dalolat beradi.

Raqamli saylov texnologiyalarining joriy etilishi. So‘nggi yillarda “E-Saylov” elektron tizimi ishga tushirilib, saylovchilar ro‘yxati markazlashgan bazaga kiritildi. Onlayn axborot, mobil ilovalar va “Ochiq saylov” platformalari orqali jarayonning shaffofligi ta‘minlanmoqda.

Saylov tizimining rivojlanish tendensiyalari. Bugungi kunda O‘zbekiston saylov tizimining rivojlanishida quyidagi asosiy tendensiyalar kuzatilmoqda:

1. **Huquqiy bazaning barqarorligi** – Saylov kodeksi siyosiy tizimning huquqiy poydevorini mustahkamlagan.
2. **Shaffoflik va raqamlashtirish** – elektron ro‘yxatlar, ochiq ma‘lumotlar bazasi, onlayn kuzatuv tizimlari joriy etilmoqda.
3. **Fuqarolik faolligining ortishi** – saylovlarda yoshlar, ayollar, fuqarolik jamiyati institutlarining ishtiroki sezilarli oshgan.
4. **Xalqaro hamkorlik** – saylovlarni kuzatuv va baholashda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik kengaymoqda.
5. **Siyosiy pluralizmning kuchayishi** – partiyalar o‘rtasidagi sog‘lom raqobat demokratik muhitni yanada boyitmoqda.

Xulosa

1991–2025-yillar oralig‘ida O‘zbekiston saylov tizimi totalitar merosdan demokratik model sari bosqichma-bosqich o‘tib, bugungi kunda xalq irodasiga asoslangan, ochiq, adolatli va raqamli tizimga aylandi. Saylov tizimi mamlakatda demokratik qadriyatlarni mustahkamlash, siyosiy faollikni oshirish va xalq bilan hokimiyat o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Kelajakda saylov jarayonlarini raqamlashtirish, siyosiy madaniyatni yuksaltirish va xalqaro tajribalarni tatbiq etish O‘zbekiston demokratik taraqqiyotining muhim omili bo‘lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Saylov kodeksi. – Toshkent, 2019.
3. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.
4. Abdullaev A. *Saylov tizimi va demokratik islohotlar*. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2020.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi rasmiy sayti (www.elections.uz).
6. YEXHT (OSCE) kuzatuv hisobotlari, 2019–2021.
7. O‘zbekiston tarixi. 6-jild. – Toshkent: Fan, 2022.